

Den stora lockouten och den stora strejken 1909. [Ur: Kristendomen och vår ...

Beskow, Fredrik Natanael

54 E a Br. 1910

National Library
of Sweden

548a(Br)

Politikerna
inb

(Br)

1900

Den stora lockouten och den stora strejken 1909.¹

Den stora strejken kom som svar på en stor lockout. Detta glömmes eller förtiges vanligen inom de s. k. »borgerliga» kretsarna, när fråga är om »storstrejken». En framkastad påminnelse om lockouten besvaras gärna med ett: »ja, den var ju nödvändig för att få ro på arbetsmarknaden», eller: »ja, vad skulle arbetsgivarna göra? Industrin höll ju på att bli ruinerad genom arbetarnas orimliga anspråk!»

Det har ju talats och skrivits oändligt mycket om arbetarnas och, ännu mer, om deras ledares dryga ansvar för den stora striden. Bra litet, synes det mig, har man talat om ett liknande ansvar för den andra parten — jag undantar naturligtvis arbetarepressen. Kanske kommer detta delvis av den ännu rätt allmänna okunnighet, som så ofta kommer »bildat» folk att kalla *alla* arbetskonflikter för strejker; »nu strejkår di igen» kan man få höra i anledning av en nyss proklamerad lockout. Delvis beror väl den omtalade benägenheten att lägga ansvaret ensidigt på arbetarna även på den »klass-solidaritet», som ovedersägligen spelar en stor roll också annorstädes än inom arbetareklassen.

Var lockouten nödvändig? Detta är en fråga, som kräver svar. Var den nödvändig för att skaffa arbetsro och för att rädda industrin från ekonomisk ruin? Ännu ha vederbörande ej förmått uppvisa berättigandet av det *ja*, som de från början svarat på denna fråga.

En blick på de smärre konflikter, som gävo den formella anledningen till lockoutförklaringarna, är i sanning icke ägnad att styrka tron på lockoutens nödvändighet. En framstående arbetsgivare, baron Th. Adelswärd på Åtvidaberg, säger härom (i sitt i aug. offentliggjorda förslag till uppgörelse): »Jag har icke någon föreställning om vilket slutmål som arbetsgivarnes ledning för sig uppställt, då de uppgjorde planen för striden och genom att förklara lockout öppnade densamma. Lösningen endast av de konflikter, som voro den omedelbara orsaken till lockouten, är ett mål i och för sig så obetydligt, att det icke står i rimligt förhållande till stridens omfattning och kostnader».

¹ Ur Kristendomen och Vår tid, häfte 1, 1910.

De faktorer, som ligga bakom denna strid, liksom bakom *alla* strider på arbetsmarknaden, äro naturligtvis dels ekonomiska, dels psykologiska — i intim samverkan. Det må i detta sammanhang vara nog att erinra dels om att den svenska industriens enormt hastiga utveckling under perioden 1897—1907 dittills givit arbetarna övertaget i striden, medan däremot nu den ekonomiska depressionen frigjort åtskillig arbetskraft samt gjort en tids arbetsvila för arbetsgivarna föga skadlig, i vissa fall fördelaktig, dels om att Sv. arbetsgivareföreningen år 1908 genom stark påtryckning uppifrån tvangs att avstå från en stor strid, i vilken den haft all utsikt att avgå med fullständig seger. Tager man detta i betraktande, och tänker man vidare på dels att uppgående konjunkturer börjat skönjas — medförande starkare stridsställning för arbetarna — dels att de konflikter, som närmast föranledde lockouten 1909, i allmänhet stodo i samband med förhandlingar om riksavtal, avsedda att gälla för lång tid framåt, så torde man, vad arbetsgivarna¹ beträffar, kunna ange situationen så: Arbetsgivarna, sedan länge irriterade av föregående strider, i vilka arbetarna oftast avgått med segern, hyste ett starkt begär att få taga revanche för den kompromiss, till vilken de tvungits föregående år; tidpunkten var nu för dem lämplig att få den stora kraftmätning med motståndaren, som icke kunde utebli; men det var hög tid, en ny högkonjunktur skulle ofelbart vrida dem lockoutvapnet ur händerna, bäst därför att nu slå till och så få arbetsvillkor och lönesatser fastställda för en lång tid framåt, innan arbetarna åter finge vind i segeln. Att det allmänt väntades, att Landsorganisationens till i oktober utlysta kongress skulle skänka åt arbetarnas organisationer större centralisering och därmed en starkare stridsställning, har väl ock för de ledande inom Sv. arbetsgivareföreningen ökat önskvärdheten av en avgörande strid snarast möjligt. Har man därvid räknat med en eventuell storstrejk och dess för arbetarna och deras organisationer ödesdigra följder, så har man — från strategisk synpunkt — icke räknat så illa.

En strid om makten — se där i korthet karaktären av den stora kamp, till vilken signalen gavs genom Svenska arbetsgivareföreningens stora lockoutproklamation. Att arbetsgivarna äro benägna att sätta likhetstecken mellan sin makt och den svenska industriens bestånd, är psykologiskt förklarligt, om än icke logiskt riktigt. *Ansvar*et för den stora striden drabbar emellertid i första rummet Sv. arbetsgivareföreningens ledande män, och det *ansvar*et måste utkrävas.

Det var 80,000 arbetare, som lockoutförklaringen omedelbart gällde, och det ställdes i utsikt, att den skulle komma att gälla samtliga de omkring 160,000, som voro anställda hos föreningens medlemmar. Arbetarna svarade som bekant med en strejk, som kom att omfatta omkring 300,000 arbetare, av vilka ett mycket stort antal stodo utanför Landsorganisationen.

¹ Med arbetsgivarna förstås här de ledande inom Svenska arbetsgivareföreningen.

Uppställa vi nu frågan n:o 2: var *storstrejken* nödvändig — nödvändig för att värna om arbetarnas och deras organisationers livsintressen?, så blir svaret naturligtvis *nej*. Det är lätt att se nu efteråt. Och för den som var en smula inne i förhållandena — således i främsta rummet Landsorganisationens ledande män — var det lätt att se från början. Storstrejken var icke blott icke nödvändig, den var i högsta grad olämplig just då, emedan stridsläget, såsom ovan visats, var ojämförligt fördelaktigare för arbetsgivarna.

Och dock var den nödvändig — psykologiskt. Det kunde knappast gå på annat sätt. Sådan var stämningen bland de djupa leden. Underhålla 80 à 160 tusen arbetare i en långvarig lockout kunde man icke. Återstod att ge vika, acceptera arbetsgivarnas villkor: Det är ytterst sannolikt, att om den högsta ledningen givit denna paroll, den sopats undan av mässornas stridslust och storstrejken brutit ut, blott vida mer förödande och verkligt samhällsvådlig. Ledsamma erfarenheter från år 1908 läto de ledande klarligen inse, att här var det omöjligt att hålla igen, här fanns intet annat att göra än att söka leda den mass-strejk, som måste bryta ut, till ett så gynnsamt slut som möjligt. Har man rätt att säga, att de, då de så handlade, drevos av maktbegär?

Det kan naturligtvis icke förnekas, att arbetarnas »ledare» ha ett drygt ansvar för att storstrejken kom till stånd. Men de ledare, på vilka detta ansvar ligger, äro mindre Landsorganisationens styrelse eller representantskap än den muntliga och skriftliga agitationens män samt i åtskilliga fall väl även de styrande inom de lokala organisationerna. Jag tänker härvid på två saker: man har lärt arbetaren att betrakta arbetsgivaren (= kapitalisten) som sin naturliga fiende, och man har hållit honom fjärran från den tanken, att hans egna löneförhållanden kunna ha något att skaffa med konjunkturen på den allmänna marknaden. På detta sätt skapades en permanent stridsstämning och omöjliggjordes ett hejdande i tid av lönerörelser, som under lågkonjunktur ej kunde leda till något för arbetarna gynnsamt resultat. Emellertid får man lov att komma ihåg, vid bedömandet av dessa arbetarnas lönerörelser, att det icke är så lätt att finna sig i att stå kvar vid en trots allt låg veckoförtjänst, när alla livsförnödenheter stiga i pris. Det ofta hörda talet, att arbetarna nu för tiden ha så kolossala löner, beror dels på okunnighet om fakta, dels på likgiltighet för hur andra ha det. Det är annars inte så svårt att räkna ut, hur rikligt t. ex. en dagsinkomst på 5 kronor (som dock blott ett fåtal har) skall räcka för en familj i Stockholm under nuvarande prisförhållanden. Tar man hänsyn till den ständiga prisstegringen under de senare åren, kan man nog förstå, att arbetarna i somras envist vägrade att för lång tid framåt binda sig vid de lönenedsättningar, som till en del fordrades i arbetsgivarnas förslag till riksavtal och som i dessa onekligen intogo ett större rum än de förhöjningar, som här och där följde av riksavtalsprincipen.

Emellertid, man får söka mycket djupare för att finna den

kraft, som drev massorna ut i den stora striden och gav dem en uthållighet i densamma, som väckte häpnad och borde väcka beundran.

I allmänhet fruktar jag, att vi av »överklassen» leva på ett så stort avstånd från kroppsarbetarna, att det för oss är nästan omöjligt att sätta oss in i deras känsloliv och således i någon mån förstå deras handlingar inifrån. Kanske kommer man dock arbetarrörelsens psykologi närmast, om man betraktar densamma som en *religiös* rörelse. Den socialdemokratiska förkunnelsen har för sina anhängare blivit det nya evangeliet, som omfattats med verkligt religiös hänförelse — av åtskilliga med religiös fanatism. Här finnas motsvarigheter till allt det, som det kristna evangeliet vid sitt första framträdande bjöd romarikets fattiga klasser: ett allmänt broderskap, en rättfärdig vedergällning över allt förtryck och alla orättvisor, löftet om ett nytt, rättfärdighetens rike, som snart skall komma och som skall sträcka sig över hela världen — de troendes enda verkliga fädernesland —, den eldande maningen till kamp mot orättfärdigheten, för detta nya, heliga rike. Och åtminstone i ett hänseende har det nya evangeliet frambragt liknande frukter, som det kristna frambragte på den tiden: en samhörighetskänsla mellan de troende inbördes, som är mäktig av en verkligt heroisk självuppföring. Och många, många arbetare, som socialpolitiskt icke omfatta socialdemokratiens principer, ha ryckts med av denna dess »religiositet». Denna sida av arbetarrörelsen — måhända starkare framträdande hos oss än i andra länder? — är föga beaktad av dem som här i landet tala och skriva om »arbetarefrågan». Och dock är det endast från denna utgångspunkt, som man kan i någon mån förstå sådana företeelser som den rätt utbredda naiva tron på storstrejkens förmåga att omskapa samhället, obenägenheten att räkna med så tarvliga saker som ekonomiska konjunkturer, hatet mot »kapitalistsamhället» — det är religionshat! — samt icke minst riktiga elit-arbetares avtalsbrott.

Det har talats så mycket om dessa avtalsbrott, för och emot, att det nästan väcker leda att blott nämna dem. Jag skall icke här uppehålla mig vid det försvar för desamma, som kan ligga i hänvisningen till att jämväl arbetsgivarna begått likartade avtalsbrott. Det är ett klenkt försvar för en oriktig handling, att motparten handlat på samma sätt. Men nog kan man tycka, att de tidningar, som förbrukat språkets alla kraftord för att utgjuta sin moraliska indignation över arbetarnas avtalsbrott, med bra stort jämnmod fördragit arbetsgivarnas.

Det finns dock betydligt mycket mer förmildrande omständigheter i fråga om de förra än i fråga om de senare. *Varför* bröto arbetarna sina avtal? Var det för att själva vinna fördelar? Tvärtom, de hade, särskilt spårvägsmännen och typograferna, mycket goda villkor och visste, att de icke kunde få bättre men däremot riskerade hela sin ställning. Varför gjorde de det då? För att hjälpa sina kamrater — något annat svar gives

icke. Och för att förstå, med vilken moralisk styrka denna solidaritetsplikt ställde sitt krav på dem, måste man gå tillbaka till den arbetarerörelsens religiösa karaktär, varom förut talats. Solidaritetsplikten var för dem en *helig* plikt. »Svarets» proklamerande av solidariteten som arbetareklassens högsta moralbud var ej en uppfinning av dess skribent; denna tanke var redan förut kött och blod i arbetarrörelsen. Och tänker man på att det här är fråga om solidaritet mellan människor, som icke alldeles utan rätt betrakta sig såsom ett genom generationer undertryckt och misshandlat släkte, så måste man se *denna* klass-solidaritet med helt andra ögon än den som håller tillsammans den s. k. överklassen.

Man måste emellertid noga skilja mellan försvaret för *principen* — om klass-solidariteten som det högsta budet — och försvaret för de *människor*, som instinktmässigt handlade efter denna princip, därvid offrande egna fördelar, ja, riskerande fattigdom och nöd. Man har ingen rätt att betrakta dem som ohederliga människor. Bör man icke fastmer beundra deras självuppföring — på samma gång som man sörjer över deras vilseledda rättsuppfattning? Helt annorlunda faller domen över de män, som med allehanda advokatyrt velat framställa avtalsbrottet såsom principiellt berättigat under sådana förhållanden, som här voro för handen.

* * *

Och vart ha vi nu kommit?

In i en återvändsgränd. Det sista förlikningsförsöket — i dec. — misslyckades, men lockouten inom järnbruksindustrien upphävdes ändå. I övrigt upprätthålles lockouten, formellt, av Sv. arbetsgivareföreningen. I verkligheten pågår arbetet, dels med nya, dels med gamla arbetare. Men med den eftersträfvade arbetsfreden är det klenst beställt. På arbetaresidan finnas i allmänhet inga organisationer — villkoret för återtagande av gamla arbetare var ju utträde ur organisationen; följaktligen kunna inga kollektivavtal avslutas. Man söker pressa fram personliga kontrakt — i strid med de gamla avtalen, vilkas giltighet ej upphört genom lockouten. Och på ömse håll råder en misstro och en bitterhet, som fullständigt slitit de gamla band av förtroende och tillgivenhet, vilka mångenstädes ännu funnos mellan arbetare och arbetschefer. Arbetsgivarna straffa med vräkningar, »svarta listor» och prickningar i betygen. Arbetarna, gripna av djupt missmod efter den resultatlösa jätteansträngningen, längta bort från ett land, som i närvarande stund synes dem omöjligt att leva i. Arbetslöshet och fattigdom härja i hem, som förut stått sig gott. Och nya konflikter dyka ständigt upp.

Vad skola vi göra?

Först och främst måste det skapas en vilja till samförstånd och samarbete. Man måste sluta upp med att »skälla på» varandra. Det är den s. k. överklassen, som skall ta första steget,

bl. a. därför att den berömmar sig av *bildningens* företråde. Kanske också därför att det är *dess* synder, som till stor del hämna sig i klasshatet nedifrån. Kanske också därför att dess medlemmar i allmänhet icke ha den ursäkt för en ihållande bitter sinnesstämning, som ligger i en hungrig mage och ett av nöden härjat hem. Överklassen skall lägga bort *sitt* klasshat och låta *sin* klass-solidaritet uppgå i den samhällssolidaritet, varom dess tidningar talat så många högstämde ord. Ty det *finnes* ett klasshat också på denna sida; var och en, som varit med i s. k. borgerliga kretsar, där »sociala frågor» kommit på tal, vet, huru hätsk tonen mot arbetarerörelsen gärna blir, huru högt lidelsernas vågor gå. Och det finnes, såsom redan antytts, också en klass-solidaritet inom överklassen. Den röjer sig i klasshatet, men för visso inte blott däri. Den är med otaliga fina fibrer invävd i vårt känsloliv, våra dagliga vanor, vår ekonomi, vår uppfattning av samhället. Samhället — vad är det? Det har skrivits så mycket om samhället under denna stridstid, och den avgörande, allt annat sammanfattande domen över storstrejken har varit denna: »den var riktad mot samhället». Det hade säkert varit hälsosamt, om man i detta sammanhang sökt klargöra samhällsbegreppet en smula. Är samhället rättsinstitutionen? Eller är det människorna? Om det är rättsinstitutionen, är det alla *bestående* institutioner, sådana som de äro, oberoende av deras större eller mindre rättvisa? Om det är människorna, vilka människor? Alla? Eller alla med undantag för vissa kategorier? Eller majoriteten? Eller ett fåtal, de ekonomiskt och politiskt inflytelserikaste? Måne det icke finnes en stor benägenhet hos dem, som under de nuvarande samhällsförhållandena ha det bäst, att med samhället framförallt förstå de samhällslager, i vilka de själva höra hemma, samt de förhållanden och institutioner, som utgöra den nödvändiga miljön för deras trevnad?

Må de »bildade» klasserna göra början med den verkliga samhällssolidariteten! Första steget härtill är att lägga bort bitterheten mot arbetareklassen och söka att förstå — icke blott intellektuellt, utan även med känslan, med sympatin — vad som rör sig hos dem. Men i vederlag fordra vi av dem som föra arbetareklassens talan, att de också upphöra med det ständiga hetsansandet till hat mot »borgarklassen», »kapitalistsamhället» och vad det nu heter. Kamp skall föras mot allt som är orättfärdigt i samhället — *den* kampen får aldrig vila. Och det är socialdemokratiens storhet, att den såsom ingen annan rörelse i tiden gör allvar av kampen mot mammon och för ett broderskap mellan människorna, men det är en ödesdiger förvillelse att tro, att denna kamp främjas genom förstörelse av kapitalet, såsom man gör, då man med skadefröjd omtalar, att stora beställningar gått ifrån våra industriidkare till utlandet. En icke mindre ödesdiger förvillelse är det att i alla dem, som ej tro på socialdemokratiens lösning av samhällsproblemet såsom den enda riktiga, se fiender till rättvisan och motståndare till en verklig förbrödring mellan människorna.

Det är på tiden, att vi lägga bort de sura minerna, långsintheten, hämndbegäret, och förstå, att vi ha *ett* intresse och att vi behöva varandra.

Men skall arbetareklassen lära sig förstå, att dess intressen äro nära förenade med »arbetsgivarnas», så behövs något mer, än att man *säger* det. Industriens arbetare t. ex. måste se handgrip-liga bevis på att när det går industrien väl, så går det också dem väl. Man begär, att arbetarna skola strax vara färdiga att nöja sig med lägre lön, när konjunkturerna äro dåliga. Men när ha arbetarna sett, att goda konjunkturer av sig själv medförde ökade löner? Ha de icke fått tvinga sig till varje löneförhöjning? En av de allra närmaste uppgifterna för industriens män, och en som *måste* lösas, är att finna tillfredsställande former för att ge arbetarna medbestämmanderätt i företagets drift samt andel i vinsten. Ett synnerligen intressant förslag i denna riktning är det, som överingenjören Nils Fredriksson framlagt i detta års första häfte av Social tidskrift. Naturligtvis föreligger samma uppgift även på alla de övriga arbetsområdena.

Mycket, mycket annat är det som behöver göras för att skapa en verklig samhällssolidaritet. På lagstiftningens område ligga stora, hithörande frågor och vänta på sin lösning. För att blott nämna några: revisionen av tullstadgan, ålderdoms- och arbetslöshetsförsäkringen, frågan om förbättrat arbetareskydd, kraftigare stöd åt egnahemsrörelsen, arbetsavtalsfrågan. Skola de lösas, dessa frågor, med den vida och framsynta, den från allt partisinne och klassintresse fria blick, som situationen kräver? Eller skall klass-solidariteten hos dem som hava makten förfuska det hela, stödja gamla missförhållanden och skapa nya? Skall det hela fastna i kompromissens dy? Skall den gamla sömnigheten åter lägga sig över oss, så att vi, när allt i *vårt* liv kommit tämligen i sina gängor igen, till svar på alla ropande röster blott hava ett liknöjt »det är bra som det är» —?

* * *

Bland allt det pinsamma, som det sist förflutna halvårets upplevelser inneburo, var för många det mest pinsamma den »kristliga» opinionens hållning. Att de borgerliga kretsarna i allmänhet, i stort sett, icke visade den allra minsta förståelse för arbetarnas kamp, icke hade ett ord av beundran för de verkligt stora egenskaper, som dessa härunder lade i dagen, men däremot överflöd av tadlets ord för deras verkliga eller förmenta synder, att de icke hade ett ord av klander mot den andra av de kämpande parterna, utan i dem sågo de sanna representanterna för hotade samhällsintressen — allt detta kunde väl väcka förvåning; men förvåningen vek snart, och man sade sig: »det kan ej gärna vara annorlunda, med den allmänna okunnigheten i sociala frågor och med det sätt, varpå tidningarna behandla dessa saker». Men det fanns dock en stor mängd människor i detta land, vilkas *instinkt*

borde kunnat leda dem till att döma på ett annat sätt — alla de som bekänna sig till Kristus. Hur var det möjligt, att i stort sett »de kristna» gjorde gemensam sak med vad man kallar den borgerliga opinionen?¹ I någon mån kanske detta intryck berott på att den kristliga opinion i motsatt riktning, som verkligen existerade, hade så litet tillfälle att komma till tals. Det fanns, såsom jag redan antytt, nog en hel del människor som kände annorlunda, även bland de kristna, och som med begärlighet togo emot de få ord av sympati med arbetarnas kamp, som här och där yttrades offentligen. Men vad den stora mängden av religiösa människor beträffar, tror jag icke det är för mycket sagt, att i dessa kretsar hörde man alldeles särskilt hårda ord om arbetarna, mötte man alldeles särskilt oförstående omdömen om hela arbetarörelsen.

Nåväl, detta innebar ju egentligen ingen överraskning för dem som förut sökt bilda sig en uppfattning av de religiösa och de sociala rörelsernas inbördes förhållande i vårt land. Men aldrig hade det olyckliga i detta förhållande förnummits så starkt, som det gjorde i somras. Det visade sig då, att den svenska kristendomen icke hade någon självständig insats att göra, icke något eget ord — nej, något Kristi ord — att säga, i den största inre kris, som på långliga tider skakat vårt folk. Det som de kristna hade att säga var knappast mer än ett upprepande, med religiös betoning, av klandret över avtalsbrotten, över angreppen mot samhället och först och sist över de samvetlösa ledarna.

Det skulle föra oss för långt att här undersöka orsakerna till denna djupt nedslående företeelse. Men ett är visst: innebära fjolårets händelser en väckelse för hela det svenska samhället, så är det inga som därav borde väckas så grundligt som de, vilka bekänna sig som personligt kristna. Vi *måste* söka efter vad det är som fattas oss. Av allt, som för närvarande behöver göras i vårt land för att så vitt möjligt bota revorna, läka såren och skapa hopp och en god vilja, är det intet som är så viktigt som detta: att kristendomen ibland oss blir levande och handlingskraftig, blir frigjord både från alltför gamla, tyngande religiösa former och från kompromissen med mammon, blir vad den nu icke är: genomträngd av Jesu stora tro och Jesu stora kärlek, blir vad den är ämnad till: salt och ljus i samhället, icke blott ett medel för oss själva att komma något sänär helskinnade igenom jämmerdalen till den eviga glädjen.

Och förgätom icke, att ett uppvaknande till en samhällsduglig kristendom också innebär ett uppvaknande till den medborgerliga plikten att efter förmåga söka lära känna sin tid och vad som rör sig i den, att därför bl. a. också *studera* de sociala företeelserna.

Natanael Beskow.

¹ Väl vet jag, att inom denna fanns en avsevärd nyansering, men på det hela kan den nog sägas ha varit en opinion *mot* arbetarna, för arbetsgivarna.